

KHAI THÁC GIÁ TRỊ DI SẢN VĂN HÓA THẾ GIỚI TẠI QUẦN THỂ DI TÍCH VÀ DANH THẮNG YÊN TỬ, VĨNH NGHIÊM, CÔN SƠN - KIẾP BẠC TRỞ THÀNH ĐIỂM DU LỊCH HẤP DẪN

NGUYỄN CÔNG HOAN*

Tóm tắt: Bài viết đánh giá thực trạng bảo tồn giá trị di sản văn hóa thế giới của Quần thể di tích và danh thắng Yên Tử, Vĩnh Nghiêm, Côn Sơn - Kiếp Bạc thuộc 3 tỉnh (tỉnh Quảng Ninh, tỉnh Bắc Ninh và thành phố Hải Phòng). Tác giả đã tổng hợp, thống kê và phân tích tài nguyên du lịch, cơ sở vật chất, sản phẩm và dịch vụ du lịch, chi phí tham quan, khả năng tiếp cận và hình ảnh của di sản. Qua đó, đề xuất một số giải pháp mang tính chiến lược tăng cường sự liên kết quản lý và hợp tác giữa 3 địa phương tạo sự đa dạng hóa sản phẩm dịch vụ du lịch giảm tính mùa vụ và tăng trải nghiệm cho du khách, chuyên nghiệp hóa đội ngũ nhân lực thông qua đào tạo bài bản và đẩy mạnh ứng dụng công nghệ số trong công tác quảng bá, truyền thông nhằm phát huy tối đa nội lực phát triển của quần thể di sản văn hóa thế giới trở thành một điểm tham quan du lịch hấp dẫn theo hướng bảo tồn nguyên vẹn giá trị văn hóa và lịch sử mang tính bền vững.

Từ khóa: di sản văn hóa thế giới, giá trị di sản văn hóa thế giới, di tích và danh thắng Yên Tử, Vĩnh Nghiêm, Côn Sơn - Kiếp Bạc.

Abstract: The article assesses the current status of preserving the world cultural heritage values of the Yen Tu, Vinh Nghiem, Con Son - Kiep Bac relics and scenic spots Complex in 3 provinces (Quang Ninh province, Bac Ninh province and Hai Phong city) recognized by UNESCO as a world cultural heritage. The author has compiled, compiled and analyzed tourism resources, facilities, tourism products and services, visiting costs, accessibility and image of the heritage. Thereby, proposing a number of strategic solutions to strengthen the management linkage and cooperation between the three localities to diversify tourism products and services, reduce seasonality and increase the experience for tourists, professionalize human resources through systematic training, and promote the application of digital technology in promotion and communication to maximize the development potential of the world cultural heritage complex to become an attractive tourist destination in the direction of preserving intact cultural and historical values in a sustainable manner.

Keywords: world cultural heritage, world cultural heritage value, Yen Tu, Vinh Nghiem, Con Son - Kiep Bac relics and scenic spots.

1. Đặt vấn đề

Quần thể di tích và danh thắng Yên Tử, Vĩnh Nghiêm, Côn Sơn - Kiếp Bạc được UNESCO công nhận là Di sản văn hóa (DSVH) thế giới vào ngày 12-7-2025, với tổng diện tích lõi là 525,75ha và vùng đệm 4.380,19ha, nằm trên địa bàn tỉnh Quảng Ninh, Bắc Ninh và thành phố Hải Phòng, bao gồm có 12 điểm, cụm điểm di tích tiêu biểu, trong đó, tỉnh Quảng Ninh có 5 di tích là chùa Hoa Yên, chùa Lân,

Am chùa Ngọa Vân, Thái Miếu, bãi cọc Yên Giang; tỉnh Bắc Ninh có 2 di tích gồm chùa Vĩnh Nghiêm, chùa Bồ Đà; trên địa bàn thành phố Hải Phòng có 5 di tích là đền Kiếp Bạc, chùa Côn Sơn, chùa Thanh Mai, động Kinh Chủ, chùa Nhẫm Dương.

Quần thể di tích và danh thắng Yên Tử, Vĩnh Nghiêm, Côn Sơn - Kiếp Bạc là không gian di sản văn hóa, lịch sử và tâm linh, cảnh quan thiên nhiên đa dạng và hùng vĩ đặc sắc, trải dài trên địa bàn 3

tỉnh Quảng Ninh, Bắc Ninh và thành phố Hải Phòng. Trên địa bàn tỉnh Quảng Ninh, di sản tọa lạc trên dãy núi Yên Tử thiêng liêng, nơi có diện tích rừng tự nhiên rộng lớn lên tới 1.736ha, với hệ sinh thái đặc trưng của vùng Đông Bắc, là nơi bảo tồn nhiều nguồn gen động thực vật quý hiếm, hơn 200 cây tùng đại thụ có tuổi đời trên 700 năm và những cánh rừng trúc bạt ngàn đã tồn tại từ ngàn năm, tạo nên một không gian vừa cổ kính, vừa thanh tịnh. Trên địa bàn thành phố Hải Phòng, di tích Côn Sơn - Kiếp Bạc là sự kết hợp hài hòa giữa núi non, sông nước và thung lũng, nổi bật với dãy núi Ngũ Nhạc và Côn Sơn, suối Côn Sơn uốn lượn và hồ Côn Sơn rộng 43ha.

2. Thực trạng khai thác các giá trị DSVH thế giới tại Quần thể di tích và danh thắng Yên Tử, Vĩnh Nghiêm, Côn Sơn - Kiếp Bạc

Đối tượng khách đến tham quan

Khách du lịch tâm linh, Phật tử và khách hành hương: là những Phật tử, nhà sư, hoặc những người có đức tin sâu sắc vào sự linh thiêng, cầu nguyện bình an, sức khỏe, làm ăn phát đạt, thanh thân cho bản thân và gia đình và thường đến vào các dịp lễ hội lớn đầu năm mới, lễ hội Yên Tử, lễ hội Côn Sơn - Kiếp Bạc, ngày rằm tại chùa Vĩnh Nghiêm.

Khách du lịch thông thường: mục đích tham quan, thưởng ngoạn và tìm hiểu lịch sử, văn hóa dân tộc và tưởng nhớ công ơn của các bậc tiền nhân. Họ bị thu hút bởi vẻ đẹp của cảnh quan thiên nhiên hoang sơ, hùng vĩ của Yên Tử, Côn Sơn, cùng với sự cổ kính của hệ thống đền, chùa, am, tháp. Họ thường đến vào các ngày cuối tuần hoặc các kỳ nghỉ lễ tham quan di tích.

Các nhà nghiên cứu, nhà sử học, du lịch, sinh viên, học sinh: đây là đối tượng đến có mục đích rõ ràng là nghiên cứu và học tập, nghe, xem và cảm nhận thực tế về một thời kỳ lịch sử và tư tưởng của Thiên phái Trúc Lâm. Họ đến vào nhiều thời điểm trong năm và dành thời gian dài hơn để tìm hiểu sâu về các giá trị kiến trúc, các văn bia và các tư liệu lịch sử tại di tích.

Sản phẩm và dịch vụ du lịch văn hóa

Loại hình sản phẩm du lịch văn hóa là loại hình sản phẩm du lịch văn hóa tâm linh và lễ hội, chiêm bái, cầu nguyện cúng bái tại hệ thống chùa, đền, am, tháp vào các ngày lễ hội lớn, tham quan, chiêm bái, cầu nguyện tại hệ thống chùa, đền, am, tháp.

Dịch vụ hướng dẫn, thuyết minh: am hiểu sâu sắc về giá trị tôn giáo, lịch sử của di sản, am hiểu các khóa tu ngắn ngày, lớp học thiền, tour du lịch theo chủ đề lịch sử, hay trải nghiệm in khắc mộc bản vẫn chưa được xây dựng và đưa vào khai thác một cách

bài bản nhằm giới thiệu cho du khách và người tham quan có nhu cầu học tập và tìm hiểu.

Dịch vụ vận chuyển: du khách có thể tiếp cận quần thể di sản bằng nhiều phương tiện cá nhân và công cộng như xe máy, ô tô gia đình hoặc xe thuê của các đơn vị lữ hành đến với quần thể di tích. Đồng thời, tại các khu di tích đều có thể sử dụng dịch vụ xe điện, hệ thống cáp treo hiện đại gồm 2 tuyến. Trong đó tuyến 1 dài 1.200m có 35 ca bin tốc độ tối đa 6m/s, công suất vận chuyển 2.400 khách/ giờ. Tuyến 2 dài 900m với 38 cabin tốc độ tối đa 5m/s, công suất 1.800 khách/ giờ để lên các điểm chùa cao hơn.

Dịch vụ lưu trú: hệ thống nhà nghỉ, khách sạn phục vụ cho nhiều đối tượng khách đến tham quan và lưu trú với khu nghỉ dưỡng 5 sao Legacy Yên Tử cùng với các khách sạn 3 sao và nhà nghỉ khác quanh khu vực đáp ứng cung cấp dịch vụ lưu trú của du khách.

Dịch vụ ăn uống: thường thức các món ăn đặc sản địa phương được khai thác từ thiên nhiên như măng trúc tươi, rau dớn, rượu mơ Yên Tử, các món Á - Âu khác tại nhà hàng trong Làng Nương Yên Tử hay Legacy Yên Tử - Mgallery với nhà hàng Thọ Quang, nơi tổ chức yến tiệc cung đình thời Trần đậm đà hương vị và phong cách ẩm thực truyền thống Việt.

Sản vật địa phương, đồ lưu niệm, đặc biệt là các vật phẩm phục vụ cúng lễ (nhang đèn, hoa quả, tiền vàng...), các dịch vụ khuôn vác đồ lễ cũng được hình thành để phục vụ nhu cầu của khách hành hương.

Khả năng tiếp cận khai thác các giá trị DSVH thế giới

Giá trị lịch sử, văn hóa, khoa học: đây là giá trị cơ bản của mọi di tích, thể hiện qua các công trình, địa điểm gắn với những sự kiện quan trọng, những danh nhân kiệt xuất, hoặc những giai đoạn phát triển đặc trưng của kiến trúc, nghệ thuật và văn hóa.

Tính toàn vẹn và tính xác thực: là 2 tiêu chí cốt lõi của UNESCO. Tính xác thực đòi hỏi các giá trị của di sản phải được thể hiện một cách trung thực và đáng tin cậy thông qua các tư liệu lịch sử, khảo cổ học và các truyền thống văn hóa sống; Tính toàn vẹn yêu cầu di sản phải bao gồm đầy đủ các yếu tố cần thiết để thể hiện giá trị nổi bật của nó và phải được bảo vệ nghiêm ngặt trong một vùng lõi và vùng đệm đủ rộng.

Tính giá trị nổi bật toàn cầu: là tiêu chí quyết định để một di sản được UNESCO công nhận, nó thể hiện tầm quan trọng giá trị văn hóa hoặc giá trị về tự nhiên đặc biệt, vượt qua biên giới quốc gia, có ý nghĩa chung cho các thế hệ hiện tại và tương lai của toàn nhân loại nằm ở tầm ảnh hưởng của triều Trần, tư tưởng thân dân của Trần Hưng Đạo và triết lý nhập thế của Thiên phái Trúc Lâm gồm:

Vị trí và quy mô của Quần thể di tích này nằm trên địa phận 3 tỉnh Quảng Ninh, Bắc Ninh và thành phố Hải Phòng, với các công trình kiến trúc, cảnh quan thiên nhiên rộng lớn.

Hệ thống hạ tầng giao thông có khả năng tiếp cận các điểm di tích đã được cải thiện đáng kể nhờ vào việc đầu tư cơ sở hạ tầng. Các tuyến quốc lộ 18 vào khu di tích Yên Tử đã được nâng cấp.

Đối với sức chứa đáp ứng và khả năng tiếp đón một lượng khách du lịch lớn, từ 10.000 đến 50.000 người vào các dịp cao điểm như lễ hội, Tết, mà không gây ảnh hưởng đến tài nguyên và môi trường xung quanh.

Đối tượng khách đến với quần thể di tích đa dạng từ khách du lịch tâm linh, phật tử, khách là những nhà nghiên cứu, sinh viên, học sinh đến khách du lịch thông thường đều có mục đích chung là tham quan, thưởng ngoạn, hành hương, chiêm bái, cầu nguyện, tìm hiểu sâu về văn hóa, lịch sử, tư tưởng Thiên phái Trúc Lâm và cuộc đời của các danh nhân.

Hình ảnh DSVH thế giới

Hình ảnh truyền thống và giá trị lịch sử DSVH thế giới nơi khởi nguồn của Thiên phái Trúc Lâm Yên Tử, gắn liền với cuộc đời và sự nghiệp của Phật Hoàng Trần Nhân Tông, Pháp Loa và Huyền Quang là điểm du lịch tâm linh.

Hình ảnh khu di tích Côn Sơn - Kiếp Bạc là trung tâm văn hóa, tôn giáo - tín ngưỡng có bề dày lịch sử, là điểm tham quan quen thuộc của du khách. Trải qua trên 700 năm, lịch sử vẫn lưu giữ được nhiều di vật, cổ vật của nhiều thời kỳ lịch sử, có giá trị độc đáo.

Chùa Vĩnh Nghiêm nổi bật với bộ mộc bản kinh Phật độc đáo, được UNESCO ghi danh là Di sản tư liệu khu vực châu Á - Thái Bình Dương, tạo nên một hình ảnh uy tín và giá trị cho toàn bộ quần thể, đã trở thành chốn an cư, kiết hạ, giảng kinh, thuyết pháp, là chốn tổ của Thiên phái Trúc Lâm Yên Tử, đóng vai trò đặc biệt quan trọng trong lịch sử Phật giáo thời Trần nói riêng và lịch sử Phật giáo Việt Nam nói chung.

Đội ngũ nguồn nhân lực

Đội ngũ hướng dẫn viên tại điểm được đánh giá là vừa thiếu về số lượng, cần phải nâng cao về chuyên môn, nghiệp vụ, kỹ năng và thái độ phục vụ. Sự am hiểu sâu sắc về giá trị tôn giáo, tín ngưỡng, lịch sử và kiến trúc của di sản còn hạn chế, ảnh hưởng đến chất lượng trải nghiệm và chiều sâu văn hóa mà du khách nhận được, một số cán bộ phải kiêm nhiệm nhiều việc cùng lúc.

Người dân địa phương đã góp một phần rất lớn để sản xuất, bán các sản phẩm và cung cấp dịch vụ

cho du khách mỗi năm, tạo thêm nguồn thu nhập ổn định, cải thiện đời sống.

Cơ sở vật chất phục vụ khách tham quan

Đối với khu vực di tích và danh thắng Yên Tử: hệ thống cơ sở hạ tầng được tỉnh Quảng Ninh đã đầu tư, nâng cấp và hoàn thiện tuyến đường quốc lộ 18 vào khu di tích Yên Tử với chiều dài 7km. Cơ sở hạ tầng và vật chất tại khu di tích đã được đầu tư và nâng cấp để đáp ứng phần lớn nhu cầu của du khách, đặc biệt vào mùa cao điểm, các trạm dừng nghỉ và nhà vệ sinh cũng được xây dựng để phục vụ du khách.

Đối với di tích Côn Sơn - Kiếp Bạc: cơ sở vật chất tại khu vực được xây dựng và đầu tư gồm 2 khu vực chính là chùa Côn Sơn và đền Kiếp Bạc, với nhiều công trình kiến trúc cổ kính.

Đối với di tích chùa Vĩnh Nghiêm: hệ thống cơ sở vật chất được xây dựng bằng các vật liệu truyền thống. Ngoài ra, còn có một số công trình khác được trang bị các tiện nghi hiện đại để phục vụ du khách đến tham quan, chiêm bái, tìm hiểu lịch sử văn hóa, học tập.

3. Giải pháp thu hút khách du lịch tại quần thể di tích và danh thắng Yên Tử, Vĩnh Nghiêm, Côn Sơn - Kiếp Bạc

Giải pháp về công tác quản lý

Sự phối hợp đồng bộ, nhất quán giữa 3 tỉnh Quảng Ninh, Bắc Ninh và thành phố Hải Phòng trong việc xây dựng sản phẩm du lịch chung kết nối hệ thống tuyến, điểm tham quan, dịch vụ có sự liên kết, liên hoàn giữa các di tích và danh thắng trong quần thể di tích. Cần phải phối hợp và quy định cho cả khu di tích lẫn hộ gia đình khai thác dịch vụ tại khu du lịch về chính sách an toàn, an ninh, giá cả giữ xe, hàng hóa dịch vụ...

Cần phải xây dựng một bộ tiêu chuẩn chất lượng dịch vụ chung cho toàn bộ DSVH tại quần thể di tích và danh thắng Yên Tử, Vĩnh Nghiêm, Côn Sơn - Kiếp Bạc áp dụng cho hệ thống tham quan di tích, cơ sở lưu trú, nhà hàng và dịch vụ ăn uống, điểm bán hàng lưu niệm đảm bảo tính nhất quán giữa các khu di tích và danh thắng.

Cần phải có chính sách giá phù hợp cho các công ty du lịch, các đoàn tham quan, hộ gia đình nhằm thu hút lượng khách đến với khu du lịch ngày một đông hơn.

Cần có chính sách phối hợp với các hộ gia đình địa phương lân cận, nhằm tạo nhiều công ăn việc làm cho người dân địa phương, mà còn thúc đẩy kinh tế địa phương phát triển.

Giải pháp về nhân sự

Cần có kế hoạch đào tạo, sưu tầm các dữ liệu sự kiện, sau đó in ấn và phổ thông qua xuất bản sách, tài liệu tham

khảo cho du khách nói chung và các hộ gia đình, nhân viên tại điểm tham quan hiểu sâu, hiểu đúng và giới thiệu đến du khách một cách nhất quán, đồng nhất.

Công tác đào tạo và đào tạo lại đội ngũ cán bộ hướng dẫn tại điểm tham quan, cần phải mở các lớp tập huấn, bồi dưỡng kiến thức về lịch sử, văn hóa, ngoại ngữ và kỹ năng phục vụ chuyên nghiệp cho đội ngũ hướng dẫn viên, nhân viên dịch vụ và cộng đồng địa phương tham gia hoạt động du lịch.

Giải pháp về ứng dụng công nghệ thông tin vào trong quản lý và quảng bá

Cần ứng dụng công nghệ thông tin vào công tác quản lý nhà nước đối với các điểm tham quan, khu du lịch, DSVH thế giới tại quần thể di tích và danh thắng Yên Tử, Vĩnh Nghiêm, Côn Sơn - Kiếp Bạc một cách hiệu quả.

Cần tăng cường liên kết, hợp tác và quảng bá ứng dụng du lịch thông minh trên điện thoại và sử dụng công nghệ thực tế ảo (VR/AR) để tái hiện, làm sống động các giá trị lịch sử, văn hóa, với kế hoạch quảng bá cụ thể trên các phương tiện truyền thông, tạo trang web của quần thể di tích và danh thắng kết hợp với quảng bá cho từng khu du lịch riêng biệt, liên kết với các công ty du lịch trong và ngoài nước để đưa vào tuyến, điểm tham quan du lịch của các công ty.

Giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị DSVH thế giới tại quần thể di tích và danh thắng

Đề bảo tồn và phát huy tác dụng các DSVH thế giới cần đáp ứng các tiêu chí:

Một là, khai thác một cách đầy đủ nhằm phát huy được tối đa các hạng mục và giá trị của di tích, từ cảnh quan, kiến trúc đến các giá trị phi vật thể. Mọi hoạt động tôn tạo, xây dựng mới phải được thẩm định và giám sát chặt chẽ của các chuyên gia, chuyên môn và cơ quan quản lý chức năng, đảm bảo không bị phá vỡ cảnh quan và giá trị kiến trúc gốc.

Hai là, cần có một nguồn vốn tái đầu tư để bảo vệ di tích và danh thắng tại quần thể được trích ra từ nguồn thu từ hoạt động du lịch để tái đầu tư cho công tác bảo dưỡng, tu bổ thường xuyên.

Ba là, tăng cường tuyên truyền, nâng cao ý thức bảo vệ môi trường cho du khách và cộng đồng địa phương, xây dựng các mô hình du lịch xanh, bền vững, nhằm hạn chế tối đa các tác động tiêu cực đến môi trường tự nhiên và không gian di sản.

Bốn là, khi phát triển du lịch tại quần thể di tích và danh thắng cần phải có chính sách phù hợp nhằm mang lại lợi ích kinh tế trực tiếp cho người dân sở tại, tạo công ăn việc làm và thu nhập từ các dịch vụ tại chỗ, dịch vụ mua bán các lễ vật, nhằm cải thiện đời sống và nâng cao ý thức bảo vệ DSVH.

Năm là, cần nâng cấp cơ sở hạ tầng đường xá đi lại thuận tiện, việc kiểm tra an ninh, an toàn thực phẩm cho du khách đến tham quan, quy hoạch sân bãi đỗ xe vào những ngày lễ, Tết, mùa cao điểm du lịch phù hợp với “sức chứa” của di tích tránh tình trạng quá tải, ảnh hưởng tiêu cực đến cảnh quan và môi trường xung quanh.

Sáu là, khi khai thác cần phải đảm bảo, chú trọng thực hiện đúng các nguyên tắc bảo vệ môi trường, xử lý rác thải đúng nơi quy định, giảm thiểu tác động tiêu cực đến du khách.

Giải pháp về phát triển sản phẩm, dịch vụ, tuyến điểm mới

Tại quần thể di tích và danh thắng cần thiết kế xây dựng và đưa vào vận hành một số sản phẩm và dịch vụ trải nghiệm đặc thù phù hợp với từng di tích, với một số chương trình du lịch văn hóa tâm linh riêng có đến điểm tham quan chiêm bái toàn bộ Quần thể di tích và danh thắng Yên Tử, Vĩnh Nghiêm, Côn Sơn - Kiếp Bạc như sau:

Tuyến du lịch DSVH thế giới tại Quần thể di tích và danh thắng Yên Tử, Vĩnh Nghiêm, Côn Sơn - Kiếp Bạc “Ba địa danh một DSVH thế giới”, thời gian 3 ngày 2 đêm; Tuyến du lịch DSVH thế giới tại Khu di tích lịch sử và danh lam thắng cảnh Yên Tử với tên gọi “Vùng đất linh thiêng Yên Tử”, thời gian 2 ngày 1 đêm, hoặc chương trình du lịch 1 ngày; Tuyến du lịch DSVH thế giới kết hợp trải nghiệm tại tỉnh Quảng Ninh và Bắc Ninh với khóa tu ngắn ngày, học làm lớp học thiền, yoga, nghe giảng về lịch sử Phật giáo Việt Nam tại Yên Tử, đặc biệt khóa in khắc mộc bản kinh Phật tại chùa Vĩnh Nghiêm, thời gian 1 ngày hoặc 2 ngày 1 đêm; Tuyến du lịch DSVH thế giới kết hợp tham gia các hoạt động lễ hội sự kiện tại Côn Sơn - Kiếp Bạc, thời gian 1 ngày hoặc 2 ngày 1 đêm■

N.C.H

Tài liệu tham khảo

1. *Luật Di sản văn hóa*, Nxb Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, 2024.
2. *Luật Du lịch Việt Nam*, Nxb Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, 2017.
3. Cục Di sản văn hóa, *Di tích lịch sử và danh lam thắng cảnh Yên Tử*, *dsvh.gov.vn*.
4. Cục Di sản văn hóa, *Di tích lịch sử và kiến trúc nghệ thuật chùa Vĩnh Nghiêm*, *dsvh.gov.vn*.
5. Cục Di sản văn hóa, *Di tích lịch sử và kiến trúc nghệ thuật Côn Sơn - Kiếp Bạc*, *dsvh.gov.vn*.

Ngày Tòa soạn nhận bài: 2-8-2025; Ngày phản biện, đánh giá, sửa chữa: 10-8-2025; Ngày duyệt bài: 26-8-2025.